

Türkiye’de 1960 Dönemi Aşırı Sol Hareketlerin Radikalleşme Araçları: Yön, TİP ve FKF

Türkiye’de 1960 Dönemi Aşırı Sol Hareketlerin

Radikalleşme Araçları: Yön, TİP ve FKF^[1]

Hatice VAROL

Giriş

Sanayileşen Avrupa ve bu gelişmeler ışığında ortaya çıkan işçi sınıfı Marx’ın Engels ile birlikte ideolojisini geliştirdiği, kapitalizme karşılık gelen bir sistem bulmuştu; sosyalizm. Sosyalizm ilk yıllarında çoğu kişi tarafından ütopyik olarak karşılanırsa da 1905 ve 1917 Rus Devrimlerinden sonra gerçek yaşamda da karşılığı olabilir umudunu doğurdu. Rus devrimlerinde kilit rol oynayan Lenin ise bu yeni ideolojiye devrimci birkaç özellik daha ekledi. Marx’ın devrimci aktörleri işçi sınıfı iken Lenin’in devrim için seçtiği aktörü öncü partiydi. Marx’a göre işçiler belli bir süre sonra farkındalık sahibi olacaklar ve devrimi gerçekleştireceklerdi. Oysa Lenin işçilerin asla bu farkındalığa kendi başlarına ulaşamayacaklarını, bu bilince ulaşmalarında bir “öncüye” ihtiyaç duyulduğu fikrini ileri sürdü (Heywood, 2012: 85).

Fikri koşulları oluşmaya başlayan devrimci hareketlere Mao’nun uzun süreli halk savaşı, kırsal gerilla stratejisi, Che Guevara’nın askeri kırsal gerilla stratejisi ve Marighella’nın şehir gerilla stratejileri de eklenince radikal sol yapılarının eylem ve örgütlenme modelleri şekillenmiş oldu. Dünya ve Türkiye radikal solunu bundan sonra bekleyen sorun, bu modellerden hangilerinin benimseneceği üzerinedir.

Çoğu yazara göre sol dalgayı harekete geçiren neden Vietnam Savaşı’ydı. Oysaki aslında gençlikte ortaya çıkan bu başkaldırıyı tek bir nedene bağlayarak açıklamak mümkün gözükmemektedir. Radikal solun oluşmasına etki eden süreç ortamı 1. Dünya Savaşı’ndan itibaren başlamıştı. Savaş sonrası yaşanan Büyük Buhran (1929-39) ve ardından Avrupa’da yükselen faşizm ortamı ile birlikte 2. Dünya Savaşı’nın gerçekleşmesi gençler tarafından oldukça eleştiriliyordu. Tüm bunların yanında emperyalizme karşı mücadele yürüttüklerine inandıkları bazı tarihi olaylara da şahitlik etmişlerdi. Bunlar; Cezayir Ayaklanması, Küba Devrimi ve Vietnam Savaşıydı. Buralarda mücadele yürüten kişiler sayıları az olmasına rağmen Mao’nun dediği gibi sert ve ısrarlı tavırlarını koruyarak zafere ulaştılar. Bu gelişmeler gençlere “biz de başarabiliriz” fikrini aşıladı.

Türkiye’de Sosyalizm ve 1960 Sonrası

Sosyalist fikirler ilk olarak Osmanlı döneminde ülke topraklarına girmeye başlasa da sanayi devrimini tam olarak gerçekleştiremeyen Anadolu’da filizlenecek toprak bulamadı. Osmanlı Sosyalist Fırkası’ndan başlayarak Hüseyin Hilmi ve çevresinin sosyalizmi tanıtmaya çabaları yetersiz kaldı. Aslında o dönem gözlemlenen sosyalist hareketlerin (sonrasında Kadro dergisi dönemi dâhil) mevcut sisteme karşı devrim fikri geliştirdiğini söylemek yanlış olacaktır. 1960 öncesi dönem Türkiye Komünist Partisi (TKP) kurma girişimi ve Kadro dergisi etrafında şekillenen görece daha sakin yıllardı.

Türkiye’de sol fikirlerin radikalleşmeye başlaması 27 Mayıs askeri müdahalesi ve 1961 Anayasasının ardından meydana geldi. Bu dönemde aşırı sol fikirler canlanmaya başladı ve kendilerini ifade edecek platformlar buldu. Bu fikirlerin siyasal zemine birleşik bir şekilde temsil edilmesi için Kemal Türkler ve Şaban Yıldız, Türkiye İşçi Partisini (TİP) kurdu. Sol fikirlerin yazılı basında temsilini ise Doğan Avcıoğlu’nun başını çektiği “Yön Dergisi” üstleniyordu. Bu yapıları bir de gençlik hareketinin katılımı gerekliliği fark edilerek 1965 yılında Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) kuruldu.

TİP 1961 yılında siyasi sahneye çıktı. Parti 1965 yılına kadar Yön Dergisi ile iç içe bir siyaset yürütmüş olmasına karşın 1965 seçimlerinde 15 milletvekilini meclise gönderme başarısının ardından “Yön Hareketi” ile bağlarını yavaş yavaş koparmaya başladı (Demirel, 2002: 68-70). Hatta bu kopuş öyle bir boyuta ulaştı ki Yön taraftarları üyeler partiden ihraç edildi (Ünütvar, 2019: 413). TİP’in aşırı radikal sol örgütlenmeler için en önemli hamlesi ise meclise girebilmiş olması değil 1965 yılında partinin gençlik yapılanması olarak resmen kurduğu FKF’lerdi. Bu sayede gençler (özellikle üniversite öğrencileri) partiye geçiş aşamasında radikalleştirilebilecekti. Çünkü TİP vekillerine göre bir gencin bir partinin gençlik yapılanmasına kayıt olması oldukça zor iken, bir fikir kulübüne yazılması ve orada istişarelerde bulunması oldukça kolaydı. Bu hareket neticesinde sonradan ele alacağımız bazı örgütlerin temelleri atılmış oldu (Ünütvar, 2019: 415).

TİP üyeleri arasında Nazım Hikmet, Behice Boran, Çetin Altan gibi sol literatürüne aşina olanların tanıdığı isimler yer almaktaydı. Parti 1971 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı ve Boran dâhil 19 kişi hapis cezasına çarptırıldı (Demirel, 2002: 69).

Yön Dergisi basılmaya başlandığı ilk günden itibaren sol yapının yönünü belirleyeceğini iddia eden bir çizgide hareket etti. Esasen bu noktada oldukça haklılardı. Yön Dergisinde çıkan yazılar sol yapıların tarafından detaylıca analiz ediliyor ve tartışma ortamları oluşuyordu. Ama belki de Yön’ün getirdiği en büyük fikir Mihri Belli ve Avcıoğlu’nun aynı zamanda üzerinde durdukları “Millî Demokratik Devrim (MDD)” teorisiydi. MDD teorisi bu fikri destekleyen kişiler tarafından farklı şekillerde yorumlandı. Avcıoğlu ve Yön, Millî Kurtuluş Savaşı’nın devrimci bir savaş olduğunu ve Mustafa Kemal Paşa’nın da aslında amacının sosyalizme ulaşmak olduğunu fakat bunun bir grup burjuvazi tarafından engellendiğini savundu. Bu görüş Mahir Çayan ve Mihri Belli tarafından da kabul görmeye birlikte İbrahim Kaypaklıya Kemalizmi ve Kemalizmin dayandığı her fikri emperyalizmin uzantısı olarak yorumladı. (Akdere, Karadeniz, 1994: 228-230)

Yön Dergisi ayrıca “sosyalizm” kelimesini ülkeye tanıtmakta ve yaymakta en önemli faktörlerden birisi oldu. Yön çevresi ilerleyen zamanlarda gerçek devrimden uzak bir yapı olarak eleştirilse de çoğu radikal sol örgüt kurulma aşamasında bu derginin fikirlerinden etkilendi. Yön çevresinin az da olsa bazı sınırları belirledikleri demokratik devrim programlarını kopyaladı. Bunlara örnek vermek gerekirse MDD fikrini kabul etmiş radikal sol örgütler Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO, kurucuları: Deniz Gezmiş, Sinan Cengil, Hüseyin İnan), Türkiye Komün

Partisi/Marksist-Leninist (TKP/ML, kurucusu: İbrahim Kaypakkaya) ve Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesidir (THKP-C, kurucusu: Mahir Çayan). Bu örgütlerin detaylı analizi çalışma konu ve kapsamını aşığı için üzerinde durulmayacaktır.

Yön 1967 yılında yayın hayatına son verdikten sonra Avcıoğlu "Devrimi" adında başka bir dergi çıkarmaya başlamıştı. İlhan Akdere ve Zeynep Karadeniz'e göre (1994) bu iki derginin adı hareketin kendisini anlatmaktaydı. Öncelikle yön verilen radikal sol ardından devrime göz kırpyordu.

Gençlik örgütleri aslında 1950'lerden itibaren Türkiye'de yer almaya başlamış olmalarına karşın 1960'ın ortasına kadar muhalif konumda değillerdi. 1965 yılında resmen kurulan FKF ile birlikte TİP'in gençlik kolları da kurulmuş oldu. Özellikle üniversitelerde aktif olarak rol alan bu yapı çeşitli protestoların ve gösterilerin merkezine oturmaya başladı. Gençler Vietnam'ın etkisi ve 68 Hareketlerinin yansması ile birlikte Türkiye'yi emperyalizme destek olmakla suçuyor ve NATO'dan çıkılmasını istiyordu. Yaşanan dış gelişmeler ve etkilerin yanında içerideki problemler de öğrencilerin radikalleşmesinde önemli roller üstlendi. Bunların başında yapılan gösterilere karşı hükümetin güçsüz bir profil çizmesi ve muhalefetin bu konuda sürekli eleştiri yapması gelmekteydi. Hükümet mevcut protestoları bastırmıyor ve ülkede huzur ortamını bir türlü tesis edemiyordu. Bu durum gençler arasında mevcut hükümetin artık işlevsizleştiği ve harekete geçilmesi gerektiği izlenimini uyandırdı (Alper, 2018). Zamanla gençler TİP'ten fikrinsel olarak kopuş yaşamaya başladı ve mücadele yöntemlerini anayasal zeminden uzaklaştırdı. TİP'i fazla hantal olmak ve anayasal düzene bağlı kalmakla suçuyorlardı. Oysaki devrim için gerekli ortam hazır ve harekete geçilmeliydi. İşte bu fikirler ışığında bir süre sonra TİP ve FKF'nin arasındaki bağ tamamen koptu ve FKF yapılanması 1969 yılında son bularak kendisini Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) şeklinde revize etti. (Ünivar, 2019: 415-422)

Gençler FKF ile birlikte örgütlü yapı kurmayı ve silahlı mücadeleye geçişi öğrendiler. Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, İbrahim Kaypakkaya gibi isimler FKF içerisinde yer alarak radikalleşen bireylerden yalnızca birkaçıdır.

Sonuç Yerine

Radikal gruplar incelenirken içinde bulunulan uluslararası durum, iç politika, dönem koşulları, geçmişte yaşanan kritik olaylar ve ideoloji dikkate alınmalıdır. Dünyada ve Türkiye'de 68 Dalgasına doğru giderken de işte bu faktörlere bakmak önem arz etmektedir.

Yaşanan dünya savaşları ve az gelişmiş ülkelerde yürütülen bağımsızlık mücadeleleri, yaşanan ekonomik krizler yeni nesil üzerinde bir şeylerin yanlış olduğu izlenimini yarattı. Bu durumların ortaya çıkmasında bir suçlu olmalıydı ve suçlu mevcut düzen kapitalizm olarak değerlendirildi. Kapitalizme karşı ise kullanılabilecek ideoloji sosyalizmin ta kendisiydi. Algılarındaki savaş ve eşitsizliğin tek çözümünü eşitlik ve sosyal denge vaadinde bulunan sol fikirlerde bulan gençler düzen eleştirisi yapmaya başladı. Bu eleştiriler dünyada ve Türkiye'de bazı gruplar tarafından aşırı sol radikal boyutlar kazandı ve terörizme evrildi.

1960'lardan itibaren yaşanan aşırı sol kaynaklı görüşlerin radikalleşme evresinde Yön Hareketi, TİP ve FKF vardır. Özellikle Yön Hareketinin temellerini attığı MDD fikri, gençler arasında karşılığı buldu ve FKF aracılığı ile örgütlenen bireyler silaha sarılarak Türkiye'de devrim gerçekleştirme hayallerine soyundu. Hem kırsal alanda hem de kentlerde faaliyete geçen gençler üniversitelerde protestolar gerçekleştirdi, NATO üslerine saldırılar planladı hatta cinayetler işlendi. O dönem gençler düzenin savunucu olarak gördükleri ve örgütlenmelerini engellediklerine inandıkları kişilere karşı suikastler planladı. Bu doğrultuda hareket eden THKO lider kadrosu 1972 yılında idam edilmiş, TKP/ML Kurucusu Kaypakkaya 1973 yılında Diyarbakır cezaevinde hayatını kaybetmiş ve THKP-C kurucusu Mahir Çayan da yine 1972 yılında Tokat Nıksar'da güvenlik güçleri ile girdiği çatışmada ölü olarak ele geçirilmiştir.

Elbette ki bu sayılan isimlerin de radikalleşme evrelerinde yaşadıkları fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bu fikir ayrılıklarının temelinde devrimin nerede başlayacağı fikri vardır. Kaypakkaya ve çevresi "kırsal gerilla taktiklerini" benimserken Deniz Gezmiş "şehir gerillasını" öncelmiş, Çayan ve ekibi ise hibrit bir sistem kullanmıştır. Örgütlerin tek tek ele alınarak analiz edilmesi başka bir çalışmanın konusu olmakla birlikte burada amaç örgütlerin radikalleşme sürecine etki eden yapıların ele alınması olmuştur.

Kaynakça

Akdere, İ., Karadeniz, Z. (1994). Türkiye Solu'nun eleştirel tarihi I. Evrensel Basım Yayın.

Alper, E. (2018). Jakobenlerden Devrimcilere: Türkiye'de Öğrenci Hareketlerinin Dinamikleri (1960-1971)

Demirel, E. (2002). Terör. IQ KültürSanat Yayıncılık.

Heywood, A. (2012). Siyaset.

Ünivar, K. (2019). FKF'den Dev-Genç'e: Türkiye'de 1968 öğrenci hareketleri ve sol. (in) 1968 İsyân, Devrim, Özgürlük. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. ss. 407-428.

[1] Atf için: Varol, H. (2020). Türkiye'de 1960 Dönemi Aşırı Sol Hareketlerin Radikalleşme Araçları: Yön, TİP ve FKF. Erişim adresi: <https://www.teram.org/icerik/turkiye-de-1960-donemi-asiri-sol-hareketlerin-radikallesme-araclari-yon-tip-ve-fkf-113>